

"יהיה לך" – ולא שותפות, ולא לקוח, ולא במה שניתן במתנה.

שניהם נוהגין אף שלא בפני הבית, מה שאין כן מעשר שנוהג רק כשבית המקדש קיים.

שניהם מתנות הניתנות לכהן, מה שאין כן מעשר שנאכל לבעלים.

קדוש ממעי אמו, וראשית הגז אין צריך לעשות מעשה להקדישו. מה שאין כן מעשר, שנעשה קדוש על ידי שעובר תחת השבט.

בשני אלו שייכת מכירה, שיכול הכהן למכור בכור וראשית הגז⁽¹⁾, אבל בהמת מעשר אינה נמכרת.

והנך פרטים ששונים בהם ראשית הגז לבכור

קלז-א שניהם עומדים מתחילתו בקדושה, כי בכור

קודם מירוח חייב, שהרי ראשית הגז קודם שגזז לא חל החיוב ודומה לתבואה קודם מירוח. ובחידושי ר' מאיר שמחה הקשה מאידך על ריב"ם שפטר מדברי רבנן שחייבו, וכתב שודאי אין לקוח פוטר אלא פירות תלושין, ואילו קודם גזיזה נחשבין כמחוברין, וחייב. אך תמה לפי רבי שמעון שלמד ממעשר בהמה לפטור טריפה, שיפטור גם לקוח. ואילו משנתנו כרבי שמעון, הרי שנינו הלוקח גז צאנו של עכו"ם וכו' ודייקו שאם לקח לגזו חייב.

וכן תמה הגר"מ זמבא בורע אברהם [כ, לך] אילו לרבי אלעאי לקוח פטור, כיצד הוכיחה הגמרא לעיל מלוקח צאן עכו"ם ליגזו דמשמע שחייב אף שגדל בפטור, והרי תיפוק ליה שיש בו פטור לקוח. ולכן ביאר שהמחלוקת מצד דין שותפות שיש למוכר בבהמה, שלרבנן די שיהא לכל אחד שיעור בגיזה, אך לרבי אלעאי ששותפות עושה חלות פטור צריך שיהא לכל אחד שיעור בצאן, ולכן אין הלוקח חייב על הגיזה. עיי"ש"ה.

1. הרמב"ם [היי"ז] כתב ראשית הגז חולין לכל דבר, לפיכך אני אומר שנותנים אותו לכהנת אע"פ שהיא נשואה לישראל כמתנות בהמה, ויראה לי שדין שניהן אחד הוא. וידוע נידון האחרונים [ערוך השלחן תרומות נא ב, ישועות מלכו י"ד סה] לגבי תרומה אם מקיים גם

מרחם, ואם לקח את האם אין זה נחשב לוקח בכור, ואינו דומה לראשית הגז שגוף הבהמה שלקחה מתחייב. ולכן העמיד באופן שלקח בהמת הפקר שלא חלה בה קדושה בלידה, וכשזכה בה הישראל חלה קדושת בכורה. ובאופן זה פטור ממעשר כדין לקוח.

ובקהילות יעקב [בכורות ב] תמה על דבריו איך תחול בו קדושה, והרי אינה חלה אלא בצאתו מרחם, והעלה שקדושת פטר רחם מיתלא תלי וקאי שאם יזכה בה ישראל תקדש, ולפיכך שב ותמה איך קדושת בכור הבאה מאליה תחול על תנאי דלהכא.

אולם בשו"ת מהרי"א [ח"ב נ"א] כתב שכוונת מהרי"ט אלגאזי שאם יזכה בו תחול בו קדושת בכור למפרע, ונפקא מינה לנהנה מבכור של הפקר ואח"כ זכה בו הוא או אחר, שאם חל למפרע עובר באיסור, ואם מכאן ולהבא אינו עובר.

והחתם סופר [יו"ד שט"ז] נקט שאין כוונת הגמרא בסוגיין שבכור וראשית הגז חייבין באופן שלקח במציאות מאחר, אלא שבשניהם לא שייך הפטור של לוקח, ובאמת יש חילוק באופן ה"לקוח" בין בכור למעשר, עיי"ש.

ובתוספתא שנינו "הלוקח מבעה"ב חייב ורבי אלעאי פוטר", ולכאורה טעמו משום שלמד "נתינה נתינה" מתרומה, ובזרע אברהם [סוף יט] הקשה מכך על שיטת ר"ת [ב"מ פז] שלוקח

שנינו במשנתנו: ראשית הגז אינו נהג אלא ברחלים.

מנא הני מילי?

אמר רב חסדא: אתיא בגזרה שוה "גזזה" — "גזזה". כתיב הכא בראשית הגז "ראשית גז צאנך תתן לו", וכתיב התם בספר איוב "ומגז כבשי יתחמם". מה להלן — כבשים, אף כאן מיירי דווקא בכבשים⁽²⁾.

נפישין [מרובים] מהפרטים שראשית הגז שוה בהם למעשר, ואם כן עדיף לכאורה ללמוד מבכור שינהג ראשית הגז אפילו טריפה!?

ומתריצין: בכל זאת ראשית הגז שהוא נוהג בפשוט, ממעשר שנוהג בפשוט — עדיף ליה ללמוד זה מזה, ולא מבכור שנוהג דווקא בבכור שנולד ראשון.

ולגבי בת ישראל הנשואה לכהן כתב בערוך השלחן שאינה מקבלת ראשית הגז כי צריך שיבא ליד כהן, ולא נאמר בה דין קנין כספו אלא לענין אכילת תרומה [ואינו מקיים בה נתינה וכנ"ל]. ובדרך אמונה דן שאף אם מקיים בתרומה מצוות נתינה כי עיקר המצוה שתהא נאכלת לכהן וקני כספו, שהרי היא אסורה לזרים, משא"כ בראשית הגז ומתנות שהעיקר ליתנם לא מקיים מצוות בנתינה לקנין כספו.

ב. רש"י כתב שאי אפשר לפרש שהחילוק בין ראשית הגז למעשר הוא שראה"ג ובכור מקדשים בהם את האשה ובמעשר אינו נכסי בעלים לקדש בו, שהרי שנינו בקידושין [נב:]: שמחיים אפשר לקדש בקדשים קלים, ותמה הרש"ש הרי שנינו במעשר שני [פ"א מב] שאין מקדשין אשה במעשר בהמה. והוכיח שרק אסור לכתחילה לקדש בו, ורש"י דן אם נחשב נכסי כהן לענין שיקנו הקידושין בדיעבד.

2. ראה רש"י במשנה 'ועזים לאו גז איקרו כדמפרש בגמרא', וביאר הגרעק"א [במשניות] שכוונתו לדברי רב חסדא שלמד גזיה גזיה, אך בסמוך מסקינן מדרשות אחרות, ואף מקשינן שתתחייב גזית עזים. והוסיף הרש"ש דהיינו על פי ביאור תוס' [ד"ה אתיא] שאין זו גזרה שוה לפטור גז עזים, אלא ללמד ש"גז" הוא רק של כבשים. וראה רע"ב ותוי"ט.

מצוות נתינה כשנותן לבת כהן, או שהיא רק "אוכלת בתרומה". וכאן מוכח שדעת הרמב"ם שמקיים מצות נתינה שהרי זהו כל דין ראשית הגז, ומסתבר שצריך שיתנו לכהנת עצמה ולא לבעלה ישראל, כי אינו נעשה ראשית הגז עד שיבא ליד כהן.

אולם בדרך אמונה בהלכות בכורים [פ"א הי"א] דקדק מדבריו שם שנותנין לנקבות כזכרים חמש מתנות וכו', ומנין אתה אומר שראשית הגז ניתנת לכהנות שנאמר ראשית דגנך ותירושוך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו, מה ראשית דגן ניתנת לנקבות כזכרים אף ראשית הגז? שלא למד ממתנות אלא מתרומה כי נתינה לכהנת עצמה מועילה כמו בתרומה, [ואף לרבנן שלא הקישו ראשית הגז לתרומה מכל מקום "תתן" נאמר על שניהם בשוה]. אך כאן [בפ"י הי"ז] למד ממתנות שיכול ליתנם גם לבעלה כי אשתו כגופו וכאילו מקבל בשבילה, וראה לעיל [קלב. בהערות].

ובשו"ת רדב"ז [ח"ד קצו] כתב שגם בעלה פטור מלתת ראשית הגז שלו וכמו במתנות, ודחה בצפנת פענח [תרומות דף ח] שרק במתנות ששמן עליהם, אין צריך שיתנם ונחשב כאילו נוטלם בשביל אשתו, אך ראשית הגז אין שמו עליו עד הנתינה, וגם בעל כהן חייב בו. ובדרך אמונה [פ"ט ה"כ ופ"י הי"ד] צידד שידו כידה ומועיל גם לקבלת ראשית הגז, עיי"ש.

ומקשינן: **אלא מעתה**, דאמרת דמשום הא ליכא חיובא דראשית הגז בשור — משום שאינו ראוי לבגד, אם כן, **נוצה של עזים ליחייב**, שהרי ראוי לבגד?

ומתריצין: **בעינן** דבר הבא על ידי גיזה. ובעזים **ליכא**, דנוצה של עזים אינה נגזזת אלא נתלשת.

ומקשינן: **מאן שמעת** דאית ליה **האי סברא**, דדרשינן מלישנא ד"גז" דבעינן דווקא דבר הבא על ידי גיזה — **רבי יוסי** היא לקמן! והא **מודי רבי יוסי במודי דאורחיה** להסירו שלא על ידי גיזה, כגון הכא בעזים דאורחיה על ידי תלישה, ואם כן **ליחייב ראשית הגז בעזים?**

אלא, האי דאמרינן דראשית הגז אינו נוהג אלא ברחלים — **כדאמר רבי יהושע בן לוי**, דדרשינן מדכתיב בעניינא דראשית הגז **"לעמוד לשרת"** — בעינן **דבר הראוי לשרת**, הכא **נמי בעינן דבר הראוי לשרת** דהיינו צמר שממנו עושינן את בגדי הכהנים, ואין צמר אלא של רחלים, ולהכי ראשית הגז נוהג דווקא ברחלים (4).

ומקשינן: **וניילף** האי גזרה שוה ד"גיזה" — **"גיזה" מבכור!** דהתם אפילו שיעור השור איקרי גיזה, ונימא מה איסור גיזה דהתם — אפילו בשור, הכא נמי נימא דנוהג ראשית הגז אפילו בשור?

ומנלן דאיסור גיזה דבכור נוהג אפילו בשור?

ד**תניא**: כתיב **"לא תעבוד בככור שורך ולא תגז בכור צאנך"**. אין לי שאסור **אלא שור בעבודה וצאן בגיזה**, מניין ליתן את האמור של זה — דהיינו איסור עבודה האמור בשור — **בזה** — בצאן, ואת האמור של זה — איסור גיזה האמור בצאן — **בזה** — בשור?

תלמוד לומר **"לא תעבוד"** ו**"ולא תגז"**, ו"וי"ו" ד"ולא תגז" האמור בצאן, מוסיף על ענין ראשון דהיינו שור, וילמדו זה מזה.

ומתריצין: **אמר קרא** בראשית הגז: "תתן לו" לכהן. ודרשינן: תתן לו לצורך מלבושיו, **ולא לצורך שקו**, וגיזת השור אינה ראויה למלבוש אלא רק לעשיית שק, ולהכי ליכא למימר דשור יהא חייב בראשית הגז (3).

שנפסל לתכלת אלא בציצית משום שהוקש לפשתן, אך יתכן שכשר בבגדי כהונה, וכיון שראוי לשירות יתחייב בראשית הגז.

אולם **בביאור הלכה** [ריש סי' טט כתב בפשטות שצמר רחל בת עז פסול לבגדי כהונה, כי אינו ראוי לתכלת, ולכן הוא פטור גם מראשית הגז. וכעין זה כתב החזו"א בבכורות [שם] שאפילו אם השתנה רק פעם אחת כל הדורות אחר כך נחשבים "נדמה" ואינו ראוי לשירות ופטורין מראשית הגז.

והרמב"ם כתב [בה"ז] שראשית הגז נוהג

3. למסקנא דרש ריב"ל מקרא אחר, וכתב השער המלך [פ"ג מיו"ט ה"ג] שלולי המיעוט מ"תתן לו, ולא לשקו" הוה אמינא ללמוד גיזה גיזה מבכור, ודרשת ריב"ל היתה נדרשת כדלהלן [קלח]. לשיעור הנתינה כדי אבנט. ומהרי"ט **אלגאזי** [בכורות פ"ג אות מא] כתב ש"תתן לו" נדרש "לו ולא לאורו" כדרשינן בשבת [כה:]: ע"ש.

4. **במנחת חנוך** [תקח, ו] כתב שגם רחל בת עז חייבת בראשית הגז, שלא אמרו בבכורות [יז].

משמע דגז מיקרי דווקא צמר המחמם, וצמר קשה אינו מחמם⁽⁶⁾.

תני חדא: הגוזז את העזים, והשוטף את הרחלים במים שבנהר ליפותן, ועל ידי כך נתלש מהן הצמר — פטור.

ואלא גזירה שוה ד"גזזה" — גיזה" דילפינן לעיל ראשית הגז מהאי קרא דאיוב "ומגז כבשי יתחמם" — למאי אתא?⁽⁵⁾

לכדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: כבשים שצמרן קשה, פטורין מראשית הגז. שנאמר "ומגז כבשי יתחמם",

לכלאים, והשיגו הראב"ד שהבא מחיה ובהמה פטור משום שצמרו קשה, והקשו הר"י קורקוס ורדב"ז שהרי הרמב"ם כבר הזכיר שצמרו קשה ופטור ובהכרח שכוונתו לפטור גם בכלאים שצמרו רך, ועצם דברי הרמב"ם שמחייב כלאים תמוהים לדברי הפוסטים ברחל בת עז וכו"ל.

וביאר הגרי"ז [שם] שכוונת הראב"ד שאין זה צמר שכולו חייב, כי חלק ממנו בא מחיה ולא דרשו "שה, ואפילו מקצת שה" אלא על מין הצאן, אך הלכות שנאמרו בצמר לא מועיל שחלקו רך כי אינו צמר המחויב. וראה בדרך אמונה [ה"ב בה"ל ד"ה היה] שרק באופן שלא

השתנה הצמר מחוייב בראשית הגז גם בכלאים, ושלא כדברי החזו"א. ע"ש. [וראה מש"כ עוד בה"ז ד"ה ובכו"י].

5. תוס' [בד"ה אתיא] הוכיחו מקושיית הגמרא שגזירה שוה היא, ולכן מקשינן למאי אתא. אך הריטב"א כתב שאין הקושיא הל הפסוק, כי לגופייהו צריכי, אלא נידון הגמרא לשם מה אמר רב חסדא לימוד זה.

ומתריצין שעצם הנידון לעיל "מנא הני מילי" לא נסוב על חיוב צמר שור ועזים, כי אם על צמר כבשים, ועל כך אמר רב חסדא ש"גיזה גיזה" מלמד שרק צמר רחלים רק חייב ולא צמר כבשים.

ובכורות [יז]. כתב רש"י שצמר עזים קשה הוא, ובכתבי הגרי"ז שם הקשה שהרי לעיל בסמוך פירש"י [ד"ה ליחייב] שהוא ראוי לאדם

וביאר הגרי"ז [שם] שכוונת הראב"ד שאין זה צמר שכולו חייב, כי חלק ממנו בא מחיה ולא דרשו "שה, ואפילו מקצת שה" אלא על מין הצאן, אך הלכות שנאמרו בצמר לא מועיל שחלקו רך כי אינו צמר המחויב. וראה בדרך אמונה [ה"ב בה"ל ד"ה היה] שרק באופן שלא השתנה הצמר מחוייב בראשית הגז גם בכלאים, ושלא כדברי החזו"א. ע"ש. [וראה מש"כ עוד בה"ז ד"ה ובכו"י].

5. תוס' [בד"ה אתיא] הוכיחו מקושיית הגמרא שגזירה שוה היא, ולכן מקשינן למאי אתא. אך הריטב"א כתב שאין הקושיא הל הפסוק, כי לגופייהו צריכי, אלא נידון הגמרא לשם מה אמר רב חסדא לימוד זה.

ומתריצין שעצם הנידון לעיל "מנא הני מילי" לא נסוב על חיוב צמר שור ועזים, כי אם על צמר כבשים, ועל כך אמר רב חסדא ש"גיזה גיזה" מלמד שרק צמר רחלים רק חייב ולא צמר כבשים.

6. בכורות [יז]. כתב רש"י שצמר עזים קשה הוא, ובכתבי הגרי"ז שם הקשה שהרי לעיל בסמוך פירש"י [ד"ה ליחייב] שהוא ראוי לאדם

לכלאים נאים. וביאר שאמנם ראויים הם לבגדי כהונה, אך כיון שבמסקנא התמעטו בגדים קשים שאין מחממין, גם צמר עיזים פטור כי אינו נחשב "גז". וכן הוכיח החזו"א בכורות [יט, ח] שהמיעוט מגז כבשי יתחמם מלמד כי צמר כבשים קשה ראוי לבגדי כהונה ואינו מתמעט מלעמוד לשרת. [וצ"ע מדברי רש"י בד"ה לעמוד, ש"אין צמר אלא של רחלים].

אולם המאירי כתב שצמר כבשים קשה התמעט מדבר הראוי לשירות דהיינו דוקא צמר הרך, ונמצא לדבריו שאפילו צמר כבשים אינו ראוי לבגדי כהונה.

והר"י קורקוס דקדק לשון הרמב"ם שצמר זכרים כנקבות חייב כי "הצמר שלהן הוא הראוי לבגדים" ואינו צמר קשה פטור כי "אינו ראוי ללבישה", והחילוק הוא שצמר עיזים התמעט משום שאינו ראוי לבגדים דהיינו בגדי כהונה, ואילו צמר כבשים קשה התמעט רק משום שאינו ראוי ללבישה אף שהוא ראוי לבגדי כהונה [ראה שם שזו כוונת הרמב"ם בהמשך דבריו שזיכה לו הקב"ה ראשית הגז ללבושו, ולכן נפטר בצמר קשה].

והגרעק"א ציין לדברי תוס' בשבת [כו. ד"ה ונוצה] שצמר עיזים יש בו מין שנקרא נוצה ודרכו בתלישה ועושים ממנו בגדים נאים, ויש בו מין שנקרא שיער והוא גם ועושים ממנו שקין, ודייקו כן מקושיית הגמרא לעיל, ש"שיער" התמעט מ"לו ולא לשקו", והוצרך מיעוט נוסף מצד שאינו בגיזה או אינו מחמם לנוצת עיזים.

6. בכורות [יז]. כתב רש"י שצמר עזים קשה הוא, ובכתבי הגרי"ז שם הקשה שהרי לעיל בסמוך פירש"י [ד"ה ליחייב] שהוא ראוי לאדם

וטעמא: הגוזז את העזים פטור — כדאמרן, דאין ראשית הגז נוהג אלא ברחלים. ובשטיפת רחלים פטור, משום דלאו על ידי גיזה הוא אלא נתלש מאליו(7).

ותניא אידך: הגוזז את העזים — פטור, ושוטף את הרחלים — חייב:

קשיין אהרדי!

ואמרין: לא קשיא, הא דתניא חייב — רבנן היא, והא דתניא פטור — רבי יוסי היא.

דתניא: כתיב "לקט קצירך". ודרשינן, דדוקא מתבואה הנקצרת בעיני למיתב לקט,

שדימתה הגמרא דינים אלו, ולכן כתב שבלקט אין פטורו משום תולש אלא משום שנחשבת קצירת עראי.

ומהרי"ט אלגאזי [בכורות פ"ג מב] כתב שגם רבנן מודים כי מן התורה צריך "קרא כדכתיב" ואין חיוב אלא בקצירה ולא בתלישה, אך חייבו מדרבנן שלא יעקרו מצוות אלו על ידי תלישה. וראיתו מאיסור גיזה בקדשים שכתב הרמב"ם [פ"א ממעילה ה"ז] שתולש אינו כגוזז, וכן לגבי איסור קצירת תבואה לפני העומר קיימא לן [במנחות סח] שתולש אינו כקוצר, וגם במלאכת שבת [פ"ט מהל' שבת ה"ז] נפסק כן, ובהכרח שמן התורה לכו"ע אינו כגוזז, ורק חיוב מצוות מדרבנן הוא. וראה שער המלך [פ"ג מיו"ט ה"ג].

והגרי"ז [בכורות כד:] נקט שבראשית הגז אין הנידון אם נחשב כגוזז, אלא אם ראשית הגז טעונה מעשה גזיזה או שדי בשוטף ותולש אף שאינו נחשב כגוזז, וכונתו, שאילו הנידון אם גזיזה ביד נחשבת גיזה, לא יועיל "אורחיה בכך" להחשיבה כגזיזה, ולכל היותר תחשב כאורחיה בתלישה, ובהכרח שהנידון אם מעשה כזה התחייב כי דרכו בכך ואין צורך בגזיזה דוקא [לאיסור עבודה ולהתחייב בראה"ג]. וראיתו שהרי בפאה נחשב ראשית קצירך אף בלא מעשה קצירה ממש, ובגמרא דימו דיניהם, ע"ש.

ובתורת זרעים [פאה פ"ג מ"ד] חילק בין איסור גיזה בקדשים ואיסור קצירה קודם העומר

7. רש"י ביאר שהצמר נתלש מהם בשטיפתן, ורבי יוסי פוטר כי אינו "גז" אלא תלישה. והרמב"ם לא הזכיר דין "שוטף" אלא כתב [בה"ו] "התולש צמר רחלים בידו, חייב", וכתב הרדב"ז שפוסק כרבנן, שהרי משמע בגמרא כי תולש ושוטף דינם שוה, ורבי יוסי פוטר ורבנן מחייבים. [וראה והר"ן ש"גז" נצרך לגז כבשי יתחמם ואינו מיותר למעט תולש].

והר"ן הקשה שהרי השקלא וטריא בגמרא כרבי יוסי, וגם הרמב"ם עצמו פסק לענין לקט שלקט קיטוף פטור, ולמה חייב צמר תלוש בראשית הגז [וראה חזו"א בכורות כא, ו, שכוונת הר"ן שהרמב"ם פוסק כרבי יוסי בהל' מתנ"ע פ"ד ה"ב ע"ש].

והמאירי כתב לחלק שבראשית הגז לא תלה הכתוב בגיזה אלא דיבר הכתוב בהווה ואילו בלקט תפס בו לשון "קצירך" ולכן מדקדקים אחר הלשון, וחילוקו מבורר היטב ביש"ש [סי' ז] שבלקט היה אפשר לומר "לקט" בלבד. והוסיפה התורה "קצירך" לומר שדוקא לקט הבא מן הקציר חייב ולא התלוש, ואילו בראשית הגז לא נאמר יתור לשון לדקדק ממנו לפטור תלוש.

והכסף משנה [פ"ב ממתנ"ע ה"ו] חילק בין לקט שמצינו בירושלמי ובתוספתא מאן דאמר כרבי יוסי, לבין ראשית הגז שהוא דעת יחיד, ואף שהגמרא משוה בין דינים אלו אפשר לחלק ביניהם לענין הלכה, והשאגת אריה [החדשות, דיני חדש י] תמה על דבריו איך לא נחוש למה

אם כן, ברייתא דקתני פטור — רבי יוסי היא דדייק קרא, והכא נמי דייק "גז" — דווקא צמר הבא על ידי גיזה, ולא הבא על ידי שטיפה. וברייתא דקתני חייב — רבנן היא דלא דייקי הכי לקרא.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: מודה רבי יוסי במידי דאורחיה לאוספו על ידי קיטוף ולא על ידי קצירה שחייה בלקט.

דתניא: רבי יוסי אומר: כתיב "מקציר

ולא בעינן למיתב לקט אם נאספה על ידי קיטוף.

רבי יוסי אומר: אין לקט, אלא הבא מחמת קציר!

והוינן בה: רבי יוסי היינו תנא קמא, ומאי פלוגתא איכא הכא?

ומבארנין: כולה רבי יוסי היא. והכי קתני: שרבי יוסי אומר אומר: אין לקט אלא הבא מחמת קציר. ורבנן פליגי התם אדרבי יוסי.

כד: [ולכן דקדק הרמב"ם וכתב דוקא "התולש" להשמיענו שדוקא בזה חייב ולא בשוטף, ונמצא שפוסק כרבי יוסי, וראה כעין זה בלב אריה [בדרך השניה] שנחשב כאורחיה כי עושה כך בכוונה ובקביעות, ולא פטר רבי יוסי אלא בשוטף שהתלישה נעשית בלא כוונה. ובלקט קיטוף פטר רק באופן שקטף בארעי מעט מעט. [ולפי זה נמצא לכאורה שחלוקים הראשונים ביאור הגמרא לעיל שדימתה תולש נוצת עיזים כי סברה בתחילה שרבי יוסי פטר בתולש, ותירצה שמודה במידי דאורחיה, ופרש"י ד"אורחא דעיזים בתלישה" ומשמע שברחלים פטור כי אינו אורחיה, ולדעת הרמב"ם צריך לומר שהגמרא מחלקת בכך גופא, שכל תולש הוא אורחיה, ורק בשוטף פטר רבי יוסי, ואין חילוק בין עיזים לרחלים].

אולם בפיה"מ כתב הרמב"ם שהשוטף את הרחלים חייב כי הלכה כרבנן, וגם לגבי פאה כתב [בפ"א ממתנ"ע ה"א] ש"אחד הקוצר ואחד התולש חייב" ומשמע אפילו מעט חייב וכרבנן, ובפרי חדש ופאת השלחן העמידו גם שם את דבריו במידי דאורחיה, וראה דרך אמונה שם. [ועיין עוד בחזו"א בכורות כא סק"ו, ובאור שמח פ"ז מתמידין הי"ג, ובספר נתיב בינה פאה סי' טו].

ומלאכת שבת שתלויים במלאכת גיזה, לבין ראשית הגז ולקט שתלוי בשם גיזה וקצירה החל על מה שגזו או קצר, וסברו רבנן שגם ע"י תלישה חל שם גזו וקצור, ובזה נחלק רבי יוסי והראיה שחיוב ראשית הגז אינו תלוי במעשה הגיזה, שהרי הוצרך הכתוב למעט קונה גז עכו"ם, ולהרמב"ם היינו כקונה גז תלוש, ולולי קרא הוה אמינא שחייב ברה"ג אף שלא גזו בעצמו, ובהכרח שגם בתלישה נחשב "גזו". [אך לקט ופאה מתחייבים ע"י מעשה הקצירה שמכניסו לרשותו, ולכן הקוצר בידו פטור], וטעם מחלוקתו, יתכן שתלוי בנידון לעיל [קלו. הערות 13-17] שאם חיוב ראשית הגז הוא על הגברא יש מקום לדון אם תולש חייב כגזו או לא, אך אילו הוא חיוב על החפצא של חמשה צאן של אחד, ויש לכהנים חלק בו, מה איכפת לו כיצד נגזו ונעשה צמר, ואם הרמב"ם פוסק כרבי אלעאי מובן הטעם שמחייב תולש כי הוא חיוב על החפצא.

ובדרך אמונה [ד"ה התולש] כתב שהרמב"ם דקדק ממה ששנינו "השוטף" את הרחלים ולא "התולש", כי מודה רבי יוסי בתולש שהוא כאורחיה, [כי מדובר באופן שתולש כל הצמר, ואינו דומה לתולש את הצמר רק במקום השחיטה שנחשב כגיזה לאחר יד, בכורות

ארצכם". אין לי אלא קציר, עוקר עם השרשים, כמו שעושין בתלישת בעדשים, מנין שחייב בלקט?

תלמוד לומר: "לקצור". דאתא לרבווי עוקר.

תולש ביד⁽⁸⁾ בלי השרשים כמו שעושין בפולין, מנין שחייב בלקט?

תלמוד לומר: "בקוצרך". דאתא לרבווי תולש.

אמר ליה רבינא לרב אשי: אף אנן נמי תנינא דמודה רבי יוסי במידי דאורחיה.

דתנן: מלבנות [שורות] הבצלים שבין הירק, רבי יוסי אומר: נותן פאה מכל אחד ואחד מן המלבנות, שהירק מפסיק בין המלבנות משום שאינו חייב בפאה. דדווקא כל שהוא אוכל ונשמר ומכניסו לקיום חייב בפאה, וירק אין מכניסין אותו לקיום, אבל בצלים ושומין מכניסין לקיום ולהכי חייבין בפאה.

וחכמים אומרים: מניח פאה מאחת מהמלבנות על הכל.

חזינן דסבירא ליה לרבי יוסי דבצלים חייבים בפאה, אף על גב דאין נקצרין במגל, אלמא מודי במידי דאורחיה דחייב⁽⁹⁾.

שנינו במשנתינו: ואינו נוהג אלא במרובה. וכמה הוא מרובה, בית שמאי אומרים: שתי רחלות וכו' ובית הלל אומרים: חמש וכו'.

והוינן בה: בשלמא לבית שמאי, אשכחן תרתי רחלות נמי דאיכרו צאן, כדמייתי קרא במתניתין: "יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן", ולהכי תרתי נמי חייבות, שהרי הן בכלל הכתוב "וראשית גז צאנך".

אלא לבית הלל, מאי טעמא דבעינן דווקא חמש לחיובא, הא תרתי נמי איכרו "צאן"?

אמר רב כהנא: אמר קרא "חמש צאן עשויות", ודרשינן: שעושות שתי מצוות! והיינו ראשית הגז ומתנות, דבפחות מחמש צאן איכא רק מצוה אחת דמתנות, שחייב בהן גם בבהמה אחת.

ומקשינן: אימא דהאי שעושות שתי מצוות

8. הרמב"ם [בה"ן] כתב שתולשן בידו, ולענין מלאכת שבת מצינו [בא"ח ס"י תצח] שנחלקו הפוסקים אם תולש בכלי נחשב תלישה או גזיזה, וראה בביאור הלכה [שם ד"ה בידו], ונמצא שאף לרבי יוסי הפוטר תולש ביד יתכן שהתולש בכלי יתחייב, וראה מש"כ עור [ס"י ש"מ ד"ה יבלת] שדבר שאורחיה לתלוש ביד ולא בכלי חייב על תלישתו.

ועיין באגלי טל [גוזז סק"ה] שנקט כי דין תולש בשבת תלוי חלוק וכדברי תוס' בשבת [כז]. הובאו לעיל [הערה 5], שעל נוצה חייב כי דרכה בתלישה ועל שער עזים יפטר. ועיין בבה"ל [תצח ד"ה לא ימרוט], ואכ"מ.

9. הראב"ד [בפירושו לתו"כ קדושים פ"ד] תמה איך הביאה הגמרא ראייה מפאה ללקט והרי יש לדחות כי רק בפאה נאמרו הריבויים "לקצור" ו"בקוצרך", והוכיח שם שבפאה הריבוי מלמד לחייב אפילו בלאו אורחיה, ורבי יוסי מודה בלקט שאורחיה לתלוש.

וביראים [קכב] כתב שלקט ושכחה לומדים מפאה לכל דבר, וראה בדרך אמונה [פ"א ממתנ"ע ה"א ד"ה אחד] שהאריך בביאור דעת הראב"ד בהבנת סוגיין. ולפי המבואר בהערה 7 נמצא לכאורה שכל ראית הגמרא שייכת רק אם דעת רבי יוסי שחייב ראשית הגז הוא על הגברא יש חילוק בין גוזז לתולש שמעשה הגיזה קובע

— בכורה ומתנות הן?

צאן, ואומרות לו: קום עשה מצווה דראשית הגז! (10)

תניא: דבי רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו: ארבע רחלות חייבות בראשית הגז, שנאמר "וארבע צאן תחת השם". חזינן דארבע איקרו צאן (11).

תניא: אמר רבי: אפילו אלמלי [אילן] דבריהן של בית שמאי ובית הלל דברי תורה — שנאמרו בתורה שניתנה לדורות, ודברי בריבי [רבי יוסי, בריבי הוא כינוי לגדול בדורו, ואמרינן במס' עירובין "רבי יוסי נימוקו עמו"] דברי קבלה דהיינו דברי נביאים [ונקראים דברי קבלה משום שקבלו את הדברים מרוח הקדש, כל נבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה] — אנן דברי בריבי שומעין כדמפרש לקמן טעמא. וכל שכן הכא שדבריהם דברי קבלה, דילפי למלתייהו מדברי נביאים, ודברי בריבי דברי

ומתריצין: ליכא למימר הכי. דאטו בכורה כדרא בהמה מי לא מחייבא? ואם כן אמאי אמר קרא "חמש צאן עשויות" — שעושות שתי מצוות, הא בחד בהמה נמי משכחינן שעושה שתי מצוות? אלא ודאי מיירי בראשית הגז ומתנות.

ותמהינן: ולטעמיך, מתנות נמי, בהמה כדא מי לא מחייבא? ואם כן אשכחן שנעשות שתי מצוות אפילו בבהמה אחת, דהיינו מתנות ובכורה, ועל כרחך ליכא למדרש להאי לישנא ד"עשויות" — שעושות שתי מצוות, שהרי שתי מצוות נעשות גם בפחות מחמש צאן!?

אלא אמר רב אשי: הכי מדרש קרא: "עשויות" — שמעשות את בעליהן לחיובי במצווה שלא היה חייב בה בפחות מחמש

את חיובו, כמו בפאה.

אולם הגר"ח שמואלביץ [הובאו דכירו בספר הזכרון שמן הטוב עמ' יט] ביאר שראשית הגז הוא חיוב על החפצא ולפיכך הוצרכה הגמרא לומר שרבי יוסי מחייב משום אורחיה, ובכך דומה לראשית הגז שפטור באופן שאינו אורחיה אף אם החיוב על החפצא. אך לפי האמת שראשית הגז הוא חיוב על הגברא יתכן שבפאה חייב משום שחיובה על החפצא, שהרי מפרש גם מן העומרים, ואין החיוב על מעשה הקצירה אלא על התבואה, ואין ראייה ללקט שתלוי במעשה קצירה והוא חיוב על הגברא, וכל ראיית הגמרא ללקט היא רק על הצד שראשית הגז פטור.

10. רש"י פירש שמעשות את בעליהן לעשות

מצוה חדשה. בפירוש קול הרמז [על המשניות] כתב שנקראת מצוה חדשה, כי היא המצוה הראשונה שנעשית בצאן, והיא קודמת למתנות כהונה. ועוד שהגיזה כפרי המתחדש מזמן לזמן.

11. בספרי [שופטים כד] דרש רבי עקיבא "ראשית גז" שתיים "צאנך" ארבע "תתן לו" הרי חמש, וכן הוא בתוספתא [ה"א]. ורש"י עה"ת [דברים יח, ד] הביא שתי הדרשות.

ובפירוש עמק הנצי"ב ביאר את דרשת רבי עקיבא כך: "ראשית הגז" משמע שתיים כי כל ראשית יש לו שני, "צאנך" שתיים כדכתיב "ושתי צאן", "תתן לו" משמע שאינו נותנו מיד אלא אחר שגוזז עוד אחת, שהרי לא נאמר כמו בתרומה "ונתן לו" שמשמע יותר הווה.

תורה, דיליף לדבריו מקרא⁽¹²⁾.

וסלקא אדעתין השתא, דטעמא דאפילו דבריו מדברי קבלה – שומעין לו, משום דדבריו הוו הכרעה שלישית. שבית שמאי אמרו שתים, ובית הלל אמרו חמש, ורבי יוסי הכריע בין דבריהם ואמר ארבע.

ומקשינן: והאמר מר: אין הכרעה שלישית מכרעת? [ועיין ברש"י שביאר אימתי אמרינן דמכרעת ואימתי לא].

קלז-ב אמר רבי יוחנן: לאו היינו טעמא דפסקינן כוותיה משום דהוי דעת שלישית ומכרעת, אלא מפני שמפני שמועה אמרה רבי יוסי,

מפני חגי זכריה ומלאכי, הלכך הלכתא כוותיה.

שנינו במשנה: רבי דוסא בן הרכינס אומר וכו'.

והוינן בה: האי דתנן "וחכמים אומרים חמש רחלות גוזזות כל שהן", וכמה הוא השיעור של גוזזות כל שהן?⁽¹⁾

אמר רב: מנה ופרס, ובלבד שיהו אותם מנה ופרס מחומשות. דהיינו שמכל אחת מהן גוזז שבעה סלעים וחצי דהוי גיזת כולהו מנה ופרס שהן ל"ז סלעים וחצי [עיין ברש"י החשובן]⁽²⁾.

סלע אחד בכדי שתחשב "נתינה". אולם במשנה ביאר בדברי רבי דוסא שפחות מגיזת מנה ופרס לא חשיב גז, [והיינו לביאורו בדברי רבי דוסא שצריך מנה ופרס בכל רחל, וראה בהערה 3 שנחלקו בזה הראשונים].

ובתוס' ישנים שם כתבו שהחילוק בין פאה שחיובה בכל שהוא לראה"ג שחיובו תלוי בגיזת ה' רחלים, הוא משום שאדם קוצר גם פירות מועטים כדי שלא יפסידם, אך גיזה מועטת דרך בני אדם להניחה שתגדל, ולפיכך בפחות משיעור אינו חשוב גיזה.

ויתכן שבכך נחלקו רב ושמואל, כי אף למסקנא שכוונת רב למנה ופרס במנה של ארבעים, אין הטעם לשיעור זה בכדי שיהיה סלע בנתינה אלא משום שפחות מ"מנה לפרס" אינו נחשב גז, [ואדרבא, שיעור הנתינה בסלע נלמד מכך שהוא אחד משישים בגז שהוא שישים סלעים], ונמצא שלדעת רב רבנן מודים בזה לרבי דוסא, אלא שסברו ששיעור גיזה אינו צריך שיהיה אלא בחמשת הרחלים יחד, ולא בכל אחת בפני עצמה.

2. בקרית ספר כתב שהטעם שצריך שיהיו

12. הרי"ף פסק הלכה כרבי ישמעאל בר"י, וכתב היש"ש [סי' ח] שפסק כן משום שרבינו הקדוש שסידר המשנה כתב להכריע כרבי יוסי ואין ראוי לחלוק עליהם ולהקל.

אולם הרמב"ם [הי"ג] והטור פסקו כבית הלל במשנה שרק חמש צאן מחייבים, וכן משמע מדברי רש"י בכל דוכתי [סוף קלו:], קלח. ד"ה גזו ועוד], ועל טענת היש"ש כתב הכסף משנה שסמכו יותר על מה שקבע רבי במשנה ולא הזכיר אלא סברת בית הלל, [וכן משמע לשון הגמרא לעיל קלו. שאמרו בסתם "הא חמש מצטרפות".

והבית יוסף כתב שדעת הרא"ש כהרמב"ם שהלכה כבית הלל, ותמה המשנה למלך שלא מוכח מדברי הרא"ש שפוסק כבעל ההלכות לענין כמה צאן מחייבים בראה"ג, אלא רק בשיעור הגיזה שגוזז ומתחייב. ע"ש.

1. תוס' בב"ב [קנ. ד"ה מנה] כתבו שלא ידוע מנין המקור לשיעורי הגיזה המחוייבת בראשית הגז. ואילו רש"י בסמוך [ד"ה מה בין] כתב שטעם הסוברים שהחיוב תלוי בגיזת שישים סלעים, הוא משום שצריך שייגיע לכהן לפחות